

*Tėvyne mūsų mylima, širdim mes Tau prisiekiam.
Ir Laisvės aukuro ugnim rankas į Laisvę tiesiam.
Vaidilų ugnys mumyse lig šiol širdy rusena.
Dvasia senolių milžinų tik Lietuvoj gyvena*

Algirdas Vienaitis (Kaunas)

Kiekvienas žmogus savo sieloje turi susikūręs savotišką panteoną - prisiminimus apie tuos, su kuriais jam teko susitikti, bendrauti, žavėtis jais arba norėti būti panašiais į juos - gyvus ar mirusius.

Mano sielos panteone – jau daug apgyvendinta: mokslininkų („Žymieji XX amžiaus Lietuvos mokslininkai“ (V., 2009); Lietuvos laisvės kovotojų („Lietuvos laisvės kovos karžygys Vaclovas Voveris-Žaibas“ (V., 2007); „Tautos sargyboje“ (V., 2012); „Kova dar nebaigta...“ (V., 2013); žymių lietuvių moterų („Žymiosios XX a. Lietuvos moterys“ (K., 2000, 2005) „Lietuvos valstybės kūrėjų ir dvasios formuotojų“ („Prie tautotyros versmių“ (V., 2009); „Tautotyros etiudai“ (V., 2011); „Dalia Grybauskaitė – Tautos Prezidentė“ (V., 2016)... ir dar vis beldžiasi kiti mieli ir brangūs žmonės.

Atmintis visada kalba apie žmonių artumą, o užrašyta atmintis – tampa istorija. O istorija, kaip rašė J.V. Getė „Pats nuostabiausias iš visų mokslų MOKSLAS, kuris grąžina į gyvenimą mirusiuosius“, pasakoja apie jų idealus, jų pastangas ir ryžtą juos realizuoti, apie jų valią ir jos žmogiškąjį grožį, dažnai aukojant save ir savo gyvenimo džiaugsmą ir malonumus gyvenimo žygdarbiui, paliekančiam pėdsakus ne tik žmonių širdyse, bet ir Tautos bei Valstybės istorijoje.

Iš visų žmogaus žygdarbių visada aukščiausiai vertinam žmogaus pareigą, atliktą Tėvynei, aukojant didžiausią Dangaus duotą žmogui dovaną – savo gyvybę. Pokario Lietuvos partizanai – žuvę ar stebuklu išlikę gyvi, savo idealų, pareigos ir draugų neišdavę, visi jie – verti šimtmečio didžiųjų vardo. Esu daug rašiusi apie juos. Tačiau laikas išryškina vis naujus ir naujus vardus.

Vienas jų – mano žemietis, Raseinių gimnazijos mokytojas Antanas Bakšys, išėjęs ten, kur buvo sunkiausia, ir kur jis laikė, kad jam ten būti reikalingiausia – ginti Lietuvos valstybės nuo nuožmaus, pasibaisėtino okupanto.

Kęstučio apygardos vadas Antanas Bakšys-Klajūnas

Antanas Bakšys gimė 1923 m. birželio 13 d. Raseiniuose batsiuvio ir siuvėjos šeimoje. Raseiniuose gyveno ir jo seneliai. Baigė Raseinių pradžios mokyklą ir gimnaziją (1941 m.). Per karą vokiečiams intensyviai Raseinius bombarduojant, sudegė Bakšių namai. Liko tik su ryšulėliais rankose. Apie aukštąjį mokslą nebuvo galima ir svajoti. Antanas buvo pakviestas dirbti Raseinių apskrities viršininko kapitono P. Gužaičio kanceliarijoje sekretoriumi. Grįžus frontui į Lietuvą Bakšių šeima pasitraukė į Viduklės valsčiaus Anžilių kaimą pas Antano krikštatėvius Girdzevičius. Antanas pradėjo mokytojauti Gervinių, vėliau Minionių pradžios mokyklose. Kartą kaime pasirodė sovietų kontržvalgybos „smeršinkai“ Antaną suėmė ir išsivarė. Sesuo ir tėvai ieškojo jo Raseinių ir Kauno kalėjimuose. Niekur nerado. Tik 1945 metais tėvai gavo laišką iš Kybartų, kitą iš Marijampolės, kuriame jis pranešė, kad buvo išvežtas į Berlyną, į Teltovo miestelį, iš kurio vežant į Rusiją, iš vagono išmetė laiškelius, kuriuos tėvai ir gavo. Buvo nuvežtas į Tulą, į anglies kasyklas, kuriose suimtieji buvo marinami badu, o darbas kasyklose buvo labai sunkus. Antanas vos nenumirė. Tik draugai sugalvojo parduoti jo gerus batus, kuriuos buvo pasiuvęs jo tėvas, ir taip išgelbėjo Antaną nuo bado mirties. Be to ir tėvai, sužinoję jo buvimo vietą, pradėjo jam siųsti siuntinius su maistu. Sustiprėjo. Ir penki

lietuviai iš kasyklų nutarė bėgti į Lietuvą. Tarp jų ir Antanas. Važiavo visaip – prekiniais vagonais, slapčia įlindęs, arba traukinio mašinisto pasiprašęs. Taip atvažiavo iki Kauno, o nuo Kauno ryžosi eiti pėsčias į Raseinius. Mama tuo metu gyveno Ančakiuose, pas tėvelio pusbrolių. Raseinių gydytojas Lazdauskas padėjo Antanui gauti pasą, o jo pažįstamas parūpino pažymėjimą, kad jis demobilizuotas iš kariuomenės. Antanas pradėjo mokytojauti Raseinių gimnazijoje: dėstė piešimą ir fizinį lavinimą, o vakarinėje jaunimo mokykloje – geografiją ir matematiką. Mokytojaudamas gavo kambarį gimnazijoje prie sporto salės, pas jį parėjo gyventi mama ir sesuo Zita. 1947 metų lapkričio 7 d. suėmė Raseinių mokytojos sūnų Feliksą Tiškų. Antanas paprašė skubiai paruošti jam šiltus rūbus ir išėjo. Ir iš tikrųjų po valandos Raseinių enkavedistai atėjo jo suimti. Feliksas Tiškus kartu su Viktoru Petkumi buvo teisiama vienoje byloje už pogrindinę veiklą ir buvo nuteisti po 5 metus kalėjimo. O Antanas, pasirodo, buvo vokiečių okupacijos metais įstojęs į Laisvės kovotojų sąjungą (LLA), kuriai priklausė ir daktaras Lazdauskas ir jo namo rūsyje šapirografu spausdino atsišaukimus, pogrindinę literatūrą ir ją platindavo.

Antanas Bakšys, kurį laiką slapstėsi Skapiškių kaime pas savo bičiulius Prakapus. Ten susipažino su Girkalnio krašto partizanais ir per Juozo Girdzijausko puseserę partizanų ryšininkę Bronę Trumpaitytę-Vyšnelę susisiekė su Kęstučio apygardos partizanų vadais. Partizanų vadovybė jį nukreipė darbuotis į Birutės rinktinės štabą. Rinktinei vadovavo buvęs Alėjų pradinės mokyklos vedėjas Edmundas Kurtinaitis-Vainius, Kalnius; žvalgybos skyriui Knebionių pradinės mokyklos mokytojas Bronius Neverdauskas-Papartis, organizacinio sektoriaus vadovu buvo mokytojas Alfonsas Pakarklis-Šalna, štabo nariu buvo paskirtas

Viduklės mokytojas Romas Vaitkevičius-Dangutis, štabo nariui Antanui Bakšiui buvo suteiktas Arvydo slapyvardis, vėliau – Klajūno. Partizanų vadovybė labai greitai pastebėjo Antano sumanumą, organizacinius ir meninius gebėjimus ir greitai jis buvo paaukštintas pareigose tapo rinktinės štabo Informacijos skyriaus viršininku. Kęstučio apygardos partizanai veikė Raseinių, Girkalnio, Viduklės, Šiluvos areale. Antano sesuo Zita jį aprūpindavo juostelėmis rašomai mašinėlei, rašomu popieriumi. Jų gaudavo iš Raseinių gimnazijos knygyno vedėjo Antano Lazdausko (ne giminė daktarui Lazdauskui). Vėliau jį suėmė ir teisė.

Raseinių stribų vadas buvo Jocius, MVD viršininkas tuo metu buvo Carkovas, aršus stribas buvo Valiokas. Buvo suimtas mokytojas A.Baciarskas. Raseinių kalėjime prižiūrėtojais tuo metu dirbo broliai Marčenkos; vienas iš jų buvo padoresnis, o kitas – labai žiaurus. Jie ypač mėgo kankinti mokytoją A.Baciarską: žiemos metu uždarydavo jį į karcerį, apipildavo vandenius ir atidarydavo langą. Visas kalėjimas aidėjo nuo iškankinto mokytojo aimanų. Pasipiktinę politiniai kaliniai pirmą kartą pokario Lietuvos istorijoje paskelbė 1948 metais kalinių bado streiką. Tačiau mokytojui A.Baciarskui – jau niekas padėti negalėjo, neatlaikęs kankinimų jis išprotėjo.

1948 m. sausio 16 d. Pagausančio kaime Zigmo Jokimo sodyboje žuvus Vaidoto rinktinės vadui kpt. Juozui Čeponiui-Tauragiui ir sunaikinus visą jo štabą, rinktinės vadu buvo paskirtas Antanas Bakšys-Klajūnas. Jis atkūrė visus sovietinių čekistų sutrauktus rinktinės ryšius, sutelkė išblaškytus, likusius be vado, partizanų būrius.

1949 metais Antanas Bakšys-Klajūnas buvo paskirtas visos Kęstučio apygardos vadu. Žuvus 1949 m. birželio 7 d. Kęstučio apygardos vadui kpt. Aleksui Mieliuliui, jo įgaliojimais perduoti Antanui Bakšiui – Klajūnui, Germantui., jo štabo viršininku tapo V.Gudavičius-Vaišnora. Ir vėl Antanui Bakšiui reikėjo atkurti ryšius, keisti vadavietę, inspektuoti apygardos partizanų būrius, leisti pagrindinę spaudą.

1949 m. rugpjūčio mėnesį buvo organizuota Kęstučio apygardos būrių vadų pasitarimas Drembelinės miške Birutės rinktinės vadavietėje. Susitikime dalyvavo ne tik Birutės rinktinės apsaugos būrio vadas A.Pakarklis – Pluta, bet ir Dubysos tėvonijos vadas Stasys Narbutas-Apolinaras, Stasė Narbutienė-Aldona, Joana Dijokaitė-Reda. Apie susitikimą, tik, matyt, žymiai gausesnį, matyt buvo informuota Raseinių MGB. Todėl labai greitai miškas buvo pradėtas blokuoti MGB kariuomenės ir stribų keliais žiedais. Partizanai pasislėpė tankiame eglynėlyje ir nutarė laukti vakaro. Jau temstant vienas kareivių būrys priartėjo prie eglynėlio. Kareivius partizanai prisileido arti ir trenkė iš visų jų turėtų ginklų visu pajėgumu, sužeistųjų šauksmai, puolančių keiksmai, visas triukšmas ir sutrikimas embebestų gretose, sumaištis, leido partizanams Paupio-Viduklės kryptimi prasiveržti iš apsupties laimingai. Tuo tarpu emgebistai ir sutemus krėtė mišką. Netikėtai atrado samagonui varyti aparatūrą ir tris jam talpinti paruoštas statines. Ir negana to, dar ir krepšely – užkandos. Netasispyrę pagundai emgebistai, gerokai pagėrę ir užkandę įgijo daug drąsos, ir dėl blogo ryšio saviškius palaikę „banditais“ šaudė į savus. Ryte vaizdas buvo apgailėtinas. Buvo daug nukautų ir sužeistų. Vietiniai gyventojai buvo suvaryti išvežti nukautuosius ir sužeistuosius į Raseinius. Emgebistų mūšis tarpusavyje įvyko rugpjūčio 15 d., per Žolines.

Ir Raseinių krašte aktyviai veikė sokolovinkai, atsirado išdavikų ir iš vietinių. MGB pakeitė kovos taktiką: nustojo „šukuoti“ miškus ir visas jėgas nukreipė, panaudojant vietinius šnipus ir informatorius, partizanų štabaviečių paieškai. Jūros srities partizanų vadas Vaclovas Ivanauskas rašė, kad vien tik per 1949 metus žuvo 15 partizanų vadų. Pakeisti juos jau nebebuvo kuo, nes dėl nuolatinių žūčių partizanų gretos jau buvo ženkliai išretėjusios. 1951 metais Lietuvoje dar tebeveikė 1000 partizanų. 1952 metais Kęstučio apygardoje buvo belikę – 180, o 1953 m. – tik 23.

1949 m. pabaigoje – 1950 m. pradžioje Antanas Bakšys savo vadavietę įsirengė Žvirblaukės- Bulzgeniškių kaimų teritorijoje prie Bebirvos upelio. Čia išsikasė bunkerį ir jame gyveno keturios – mokytojas A.Baškys-Klajūnas, Jonas Rubšaitis-Žilius su žmona ir Juozas Kisielius-Genius.

Sėkmingai pražiemavo, pavasarį partizanai išėjo. Kisielius-Genius tą patį pavasarį žuvo. Rubšaičiai nutarė pasiduoti. Rubšaitis buvo nuteistas 15 metų, kalėjime ir mirė. Rubšaitienė nebuvo nuteista, po vyro suėmimo išvyko gyventi į Eržvilką.

O Antanas Bakšys, 1951 m. vasario 10 d. žuvus Jūros srities vadui V.Ivanauskui-Henrikui, buvo paskirtas vadovauti Jūros sričiai. 1952 m. birželio pabaigoje Jonas Žemaitis-Vytautas Tytuvėnų rajone Bulovėnų miške sušaukė Žemaitijos partizanų vadų pasitarimą, kuriame buvo aptarta padėtis Jūros apygardoje. Jūros apygardai vadovauti paskyrė P.Morkūną-Rimantą, o Antanas Bakšys-Klajūnas, Germantas tapo Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio (LLKS) Tarybos Prezidiumo nariu ir sekretoriumi. (Nijolė Gaškaitė-Žemaitienė. Žuvusiųjų Prezidentas. – V., 1998. - P. 247).

1951-1952 metai Lietuvos partizanams buvo labai sunkūs. Mažai jų jau ir buvo likę 1952 m. gruodžio 8 d. Visos Lietuvos partizanų vadą, gen. Joną Žemaitį-Vytautą ištiko insultas. 1952 m. pabaigoje LLKS Taryboje buvo 15 narių, tarp kurių buvo ir apsimetėlių, tokių kaip Jonas Kimštas-Žygūnas, jau užverbuotas MGB, Bronius Kalytis-Liutauras, jau irgi užverbuotas MGB, Juozas Jankauskas-Demonas, jau irgi – MGB agentas, Jonas Karpavičius-Medelis, MGB agentas, Juozas Bulka-Skrajūnas, MGB agentas, kurie dar vaizdavo esantys tikri partizanų vadai. Šalia jų buvo pats Jonas Žemaitis-Vytautas, Antanas Bakšys-Germantas, Adolfas Ramanauskas-Vanagas, Juozas Sibaila-Merainis, Sergijus Staniškis-Viltis, Povilas Žilys-Audrūnas, Vladas Montvydas-Žemaitis, Aleksas Jurkūnas-Valeras, Jaras, Povilas Morkūnas-Rimas, Jonas Karbočius-Bitė (Nijolė Gaškaitė-Žemaitienė. Žuvusiųjų Prezidentas. – V., 1998. – P. 276).

Situacija neįsivaizduojama, kurioje nors kitoje tautoje. Tačiau Lietuvos istorikų ir psichologų visiškai netyrinėta dėl jos unikalumo ir paradoksalumo... Dėl informacijos stokos.

1952 m. LLKS Prezidiumo sekretorius Antanas Bakšys-Germantas buvo įkurdintas Kelmės rajone Pužuko kaime Kazio Ruko sodyboje buvusiame bunkeryje. Jį buvo įsirengę 1949 metais partizanai Aleksas Jurkūnas-Valeras, Vytautas Kybartas-Budrius, Elena Gendrolytė-Balanda. Jame kurį laiką gyveno iki 1952 m. lapkričio K. Labanauskas-Justas. Jam išėjus, bunkeryje liko Jurkūnas, Kybartas, Gendrolytė ir A.Jankauskas-Tonis. 1952 m. Antanas Bakšys, matydamas, kad ginkluotas partizaninis pasipriešinimas slobsta, nutarė tęsti dvasinę kovą prieš okupantą ir įkūrė jaunimo organizaciją – Vyčių sąjungą. Parengė jos laikinuosius įstatus ir veiklos programą. Vyčių sąjunga turėjo tęsti neginkluotą pasipriešinimą intelektualiniu būdu. Pirmojo „Vyčių sąjungos“ laikraščelio numerio vedamajame jis rašė: „mes neturime užmiršti, jog

komunizmo nugalėjimu laisvės kovą nesibaigis: ginkluotą kovą pakeis dvasinė, kuri kitomis formomis pakeis LLKS kovą (Nijolė Gaškaitė-Zemaitienė, Ten pat, p. 279).

Tačiau tuo metu jau tai buvo beveik neįmanoma, nes visomis įmanomomis priemonėmis mokyklose, instituteuose, per radiją sklido galingos bangos nuo ryto iki vakarto, o mokyklose per kas savaitines valandines politinformacijų valandėles sovietinė propaganda. Todėl Vyčių išėjo vos tik vienas numeris. Parengtas antrasis pateko jau į MGB rankas. Įdomu, kad pats Jonas Žemaitis-Vytautas tai idėjai nepritarė, gailėjo žūstančio jaunimo.

1952 metais emgebistų ir stribų siautėjimas Raseinių areale pasiekė savo apogėjų: buvo suimta 1000 žmonių, MGB išžudyta 440 partizanų, 169 suimti gyvi ir nuteisti aukščiausiomis bausmėmis.

Raseinių emgebistai visokiais būdais stengėsi pirmiausiai suimti raseinišką Antaną Bakšį. 1952 metų pabaigoje Raseinių MGB suimta ir tardoma partizanė prasitarė, kad girdėjusi, kad A. Bakšys slapstosi kažkur Kelmės rajone, bet ar jis gyvas, ar ne ji nežinanti. Persirengusi partizanais emgebistų grupė klajojo po Kelmės ir Kražių rajonus, neva ieškodami ryšio su partizanais.

Iš karto po Naujųjų 1953 metų nakties iš bunkerio, sakė, svarbiais reikalais, pasitraukė A. Jankauskas-Tonis.

1953 metų sausio 17 d. vidurnaktį Kazio Ruko sodyba buvo apsupta, šeimininkai sumušti. Atvyko milicininkas Krugliakovas ir stribai. Atsivedė rankomis užlaužtomis A. Jankauską-Tonį. O apie 12 val. dienos atrado daržinėje ir bunkerį, kuriame slėpėsi Antanas Bakšys, Šeimininko 18-mečiui sūnui stribai liepė lipti į bunkerį. Kai jis nusileido pamatė sudegintų dokumentų pelenus, sudaužytą rašomąją mašinėlę, radijo aparatą, sulaužytus ilguosius ginklus, partizanę Jurkūnienę Balandą, nušautą ant gultų, ir abu vyrus – Antaną Bakšį ir Aleksą Jurkūną, nusišovusius, apžiojus ginklą. (Kęstučio apygardos vadai/ Sud. ir str. autorius Antanas Pocius – Kaunas, 2015. – P.94-117).

Taip žuvo vienas iš humaniškiausių Lietuvos partizanų vadų, idealistas romantikas, kuriam didžiausia pasulyje vertybė buvo jo Tėvynė Lietuva ir pati lietuviybė.

Milicininkas ir stribai apkumščiaavę namiškius – tėvus ir jų sūnų visus išvežė į Šiaulių saugumo kalėjimą. Žuvusiųjų kūnai buvo išniekinti Kelmėje Kazys Rukas, jo sūnus ir A. Jankauskas buvo nuteisti po 25 metus kalėjimo ir 5 metams be teisių.

1998 m. gegužės 19 d. Antanas Bakšys-Klajūnas, Germantas, partizanų vadas, buvo apdovanotas 2-jo laipsnio Vyčio Kryžiaus ordinu. Kelmės rajono Pažukų kaime, A. Bakšio vadavietėje pastatytas paminklas. Antano Bakšio-Klajūno pavardė įrašyta Raseinių gimnazijos atminimo lentoje, skirtoje 1941-1954 m. žuvusiems už Lietuvos laisvę; jam skirtas vienas iš kenotafų Vilniaus Rasų kapinėse.

2017-03-02